

Structuur verbindt: een FRISse kijk op de lesopbouw

Bruno Oldeboom

Stel je voor: je geeft drie lessen per week aan dezelfde klas. De binnenkomst duurt telkens vier minuten langer dan nodig. De overgang van uitleg naar zelfstandig werken kost energie en onrust. De afsluiting is eigenlijk geen afsluiting. Opgeteld verlies je zo over een schooljaar zo'n acht volledige lessen. Acht lessen die je had kunnen besteden aan verdieping, feedback, of gewoon aan echt contact met je leerlingen.

Dit is geen ongewoon scenario. Het is de dagelijkse realiteit van veel leraren, niet omdat zij onvoldoende hun best doen, maar omdat de opbouw van een les zelden expliciet onderwerp is van professionele reflectie. Terwijl juist daar veel winst te halen valt.

Het FRIS-model als denkkader

De FRISse lesopbouw is gebaseerd op het didactisch klaverblad (Oldeboom, 2024). Het didactisch klaverblad, ook wel FRIS, is een model dat leraren helpt om hun onderwijs in balans te brengen langs vier samenhangende dimensies: Fysieke factoren, Relatie, Inhoud en Structuur. Idealiter krijgen alle vier de dimensies bewuste aandacht, als lens waarmee je naar je eigen handelen kijkt. Het FRIS-model kun je gebruiken om je lessen voor te bereiden, je onderwijs mee te verzorgen en je lessen mee te evalueren.

Een samenvatting van een boekje.

In deze tekst vind je een hele korte samenvatting van een boekje dat ik schreef. In het boekje staat het klaverblad Structuur centraal. Structuur is in dit boekje geen keurslijf of synoniem voor strenge regels. Structuur is het dynamische raamwerk waarbinnen leren en lesgeven mogelijk worden. Een goed gestructureerde les reguleert uiteraard gedrag én ordent situaties. Maar er gebeurt meer dan dat. Een goede lesopbouw geeft leerlingen ook houvast en ruimte. Structuur maakt leraren effectiever én ontlast hen tegelijkertijd.

Zes fasen, één rode draad

Een les kent een natuurlijke opbouw. In publicatie worden zes fasen onderscheiden die samen de ruggengraat van elke les vormen.

De eerste fase is *ontvangst en binnenkomst*. De les begint al voordat de leraar het eerste woord spreekt. Hoe leerlingen binnenkomen, hoe zij worden begroet en wat hen te wachten staat, zet de toon voor alles wat volgt.

De tweede fase is *opstarten van de les*. Dit is het moment waarop de leraar de aandacht verzamelt en leerlingen inhoudelijk verbindt met het doel van de les. Een goede start verhoogt de betrokkenheid en verlaagt de cognitieve drempel om te beginnen.

De derde fase is *begeleiden van leerprocessen*. Dit is de kern van de les, waarin uitleg, oefening, samenwerking en zelfstandig werken elkaar kunnen afwisselen. Leraren stemmen hun onderwijsactiviteiten voortdurend af op wat leerlingen nodig hebben.

De vierde fase is *afronden van de les*. Een bewuste afronding is meer dan een signaal dat de les voorbij is. Het is het moment waarop leerwinst wordt geoogst, kernpunten worden verankerd en leerlingen met richting vertrekken.

De vijfde fase is *afscheid en vertrek*. Hoe leerlingen het lokaal verlaten, heeft gevolgen voor henzelf, voor de volgende leraar en voor het klimaat in de school. Een rustig en zorgvuldig vertrek is een collectieve schoolkwaliteit.

De zesde fase is *huiswerk en begeleiding op afstand*. Leren stopt niet bij de deur van het lokaal. Huiswerk is alleen zinvol wanneer het doelgericht is, aansluit bij de les en wordt opgevolgd. Anders verliest het snel zijn legitimiteit bij leerlingen.

Elke fase heeft een eigen functie, vraagt om eigen didactische keuzes en biedt eigen kansen voor een comfortabele leeromgeving (F), veilige relaties (R) en inhoudelijk leren (I) en ... *verbindende* structuur!

Structuur is meer dan regels

Eén van de centrale inzichten uit de publicatie is dat structuur twee onderscheiden functies vervult die leraren vaak door elkaar halen. De eerste is regulerend en ordenend: structuur maakt duidelijk wat wel en niet mag. Dat is de bekende functie van structuur. De tweede is de verbindende functie van structuur. Structuur verbindt de leraar met de leerlingen, de leerlingen met de lesstof en de leerlingen onderling met elkaar. Structuur helpt leerlingen begrijpen wat er gaande is en wat dat van hen vraagt. Een leraar die onrust ervaart in de klas, doet er goed aan zich af te vragen welke van deze twee functies tekortschiet, want de interventie die daarbij past, is een andere.

Voor wie is dit boekje?

De FRISse lesopbouw is geschreven voor leraren die hun lessen bewuster willen opbouwen, voor opleiders en begeleiders die met aanstaande leraren werken aan professionele ontwikkeling, en voor iedereen die wil begrijpen wat er werkelijk gebeurt in de ruimte tussen de eerste seconde van de binnenkomst en de laatste seconde voor de bel gaat.

Het boekje is praktisch van toon, maar theoretisch goed onderbouwd. Het biedt geen stappenplan, maar een denkkader, en dat is precies wat leraren nodig hebben om in de complexiteit van de klas steeds opnieuw goede keuzes te kunnen maken.

Hier onder vind je de inhoudsopgave van het boekje. Als je geïnteresseerd bent ... laat het me weten dan stuur ik je een PDF toe!

Inhoudsopgave

1	Een FRIS-se lesopbouw.....	5
1.1	<i>Structuur is meer dan gehoorzaamheid.....</i>	5
1.2	<i>Structuur binnen het FRIS-model.....</i>	6
1.3	<i>FRIS-se theorie klinkt eenvoudig, maar de praktijk is altijd complex!</i>	8
1.4	<i>FRI en Structuur</i>	10
1.5	<i>Effecten van gestructureerde lessen.....</i>	10
1.6	<i>Zes fases.....</i>	11
2	Ontvangst & binnenkomst	11
2.1	<i>De fysieke binnenkomst (F).....</i>	12
2.2	<i>Binnenkomst als thermometer (R)</i>	12
2.3	<i>Uitnodigende Inhoud (I)</i>	13
2.4	<i>Gestructureerde ontvangst (S)</i>	13
2.5	<i>Een concreet voorbeeld</i>	13
3	Opstarten van de les	14
3.1	<i>Pak snel je spullen (F).....</i>	14
3.2	<i>Iedereen bij de les? (R)</i>	15
3.3	<i>Nieuwsgierigheid opwekken! (I)</i>	15
3.4	<i>De gestructureerde start (S).....</i>	16
3.4.1	<i>Groen, geel, oranje en rood gedrag: een FRIS-gekleurde kijk op gedrag</i>	17
3.4.2	<i>Groen gedrag – gewenst en ondersteunend gedrag</i>	17
3.4.3	<i>Geel gedrag – storend maar corrigeerbaar</i>	17
3.4.4	<i>Oranje gedrag – gedrag dat een sanctie vraagt.....</i>	18
3.4.5	<i>Rood gedrag – ernstig en dossier-plichtig.....</i>	18
3.5	<i>Een concreet voorbeeld</i>	19
4	Begeleiden van leerprocessen	19

4.1	<i>Een eerste leer-begeleidingsfase</i>	20
4.1.1	Leren tastbaar maken (F)	21
4.1.2	Alle leerlingen bereiken (R)	21
4.1.3	Leerlingen aanzetten (I)	22
4.1.4	Gestructureerde instructie? (S)	23
4.1.5	Een concreet voorbeeld	24
4.2	<i>Aanvullende vormen van begeleiden van leerprocessen</i>	24
4.2.1	Verbouwen? (F)	25
4.2.2	De functionele dimensie van de relatie met leerlingen staat centraal (R)	26
4.2.3	Een reeks inhoudelijke werkvormen (I)	27
4.2.4	Structuur vanuit de inhoud (S)	27
4.2.5	Een concreet voorbeeld:	28
4.3	<i>Hoe vaak doe je dat tijdens een les: het begeleiden van leerprocessen?</i>	29
5	Afronden van de les	29
5.1	<i>De afronding fysiek maken (F)</i>	29
5.2	<i>Afronden mét de groep (R)</i>	30
5.3	<i>Oogsten en Zaaïen (I)</i>	31
5.4	<i>Routinematig afronden? (S)</i>	32
5.5	<i>Een concreet voorbeeld</i>	33
6	Afscheid nemen & Vertrek	33
6.1	<i>Een opgeruimd lokaal (F)</i>	34
6.2	<i>Investeren in samen (R)</i>	34
6.3	<i>Een lonkend perspectief (I)</i>	35
6.4	<i>Orde tot de laatste seconde? (S)</i>	36
6.4.1	Rust bij vertrek beschermt de veiligheid van leerlingen	36
6.4.2	De schoolbel: fabrieksfluit of de hartslag van een school?	37
6.5	<i>Een concreet voorbeeld</i>	38
7	Huiswerk & begeleiding op afstand	38
7.1	<i>Thuis is ook fysiek... en digitaal ook ... (F):</i>	39
7.2	<i>Contact op afstand (R):</i>	40
7.3	<i>Thuis Schoolwerk maken moet je ook leren (I):</i>	41
7.4	<i>Regels voor het proces of eisen aan het product? (S)</i>	41
7.5	<i>Een concreet voorbeeld</i>	42
8	Lesfasen: transities en pauzes	42
8.1	<i>Transities tussen lesonderdelen</i>	43
8.1.1	Tussentijds opruimen en een kast in het lokaal (F)	43
8.1.2	Kans op gedoe in de groep (R)	44
8.1.3	Trechteren: overgangen inzetten (I)	44
8.1.4	Overgangen met vaste patronen (S)	45
8.1.5	Een concreet voorbeeld	45
8.2	<i>Pauze</i>	45
8.2.1	Waar en wanneer is de pauze? (F)	46
8.2.2	Een kans op persoonlijk contact? (R)	47
8.2.3	Even tijd voor de inhoud van studenten en leerlingen (I)	47
8.2.4	Gestructureerde pauzes (S)	48
9	Verschillen tussen onderwijstypen	48
10	Het klaverblad 'Structuur' theoretisch uitgelegd	49
10.1	<i>Wat is Structuur (S)</i>	49
10.2	<i>Wat doet structuur</i>	50
10.3	<i>Wat maakt structuur goed</i>	51
11	Structuur verbindt	52
12	Literatuur (voorlopig)	54